

УДК 347.9

В. Цимбалюк,кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри спеціальних юридичних дисциплін
Національного університету водного господарства та природокористування

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Світова практика свідчить, що одним із найпоширеніших альтернативних способів вирішення правових спорів, який забезпечує реальне впровадження в життя досягнутих рішень та дозволяє суттєво розвантажити суди, є медіація. Однак в Україні вона залишається явищем малодослідженим і не має належного законодавчого закріплення.

Метою статті є аналіз норм вітчизняного законодавства щодо можливості застосування медіації та пошук шляхів його вдосконалення.

Інститут медіації був предметом дослідження вітчизняних науковців В.М. Баранової, О.М. Боброва, Є.О. Борисової, С.В. Васильчака, В.В. Землянської, Г.І. Єрьоменко, О.М. Лисенко, Т.О. Подковенко, Ю.Д. Притики та інших.

Медіація полягає в тому, що сторони конфлікту можуть за допомогою посередника провести переговори й досягти згоди, не звертаючись до суду. Медіація оминає складні судові процедури та може бути адаптована до будь-яких обставин. Її метою є обговорення й опрацювання складної ситуації, налаштування учасників спору на конструктивну взаємодію, причому посередник виступає арбітром, який допомагає віднайти порозуміння між сторонами та, обговоривши протиріччя, дійти компромісу [5, с. 157]. Суттєвими перевагами медіації, на нашу думку, є її ефективність, оскільки сторони самі доходять постановленого рішення, яке оформляють у формі договору; швидкість та економічність, оскільки має місце скорочення витрат сторін і сторони самі регулюють строки проведення цієї процедури; а також її конфіденційність.

Посередництво є короткостроковим, неворожим та орієнтованим на виконання завдання підходом до розв'язання конфлікту. Натомість впровадженню медіації в Україні заважають її відносна новизна й відсутність законодавчого регулювання.

Зарубіжний досвід пропонує три групи механізмів правового забезпечення медіації. Першу групу становлять ринково-договірні механізми. Медіація як діяльність, не заборонена законодавством жодної держави, може здійснюватися без будь-якого втручання з боку держави, виключно на приватних засадах. Медіатори допомагають сторонам досягти угоди, сторони її підписують і можуть навіть не згадувати, що в процесі переговорів брав участь медіатор. Угода має статус цивільно-правової угоди, для правового регулювання якої не важливо, яким із законних способів сторони прийшли до угоди [7, с. 230–231]. Цей механізм може мати місце і в Україні, оскільки сторони мають право укласти договір, який не передбачений актами цивільного законодавства, проте відповідає їх загальним засадам. Однак непоінформованість населення про можливість проведення процедури медіації призводить до її непопулярності, а отже, маємо лише поодинокі випадки укладення таких цивільно-правових договорів.

Другу групу механізмів правового регулювання становлять так звані саморегулюючі механізми. Практично одночасно з появою більш-менш оформленої практики медіації практикуючі медіатори почали об'єднуватися в організації та об'єднання за різними ознаками.

Третю групу становить законодавче регулювання. Норми, які регулюють відносини медіації, можуть міститися в нормативно-правових актах загального характеру (зазвичай національних законах про медіацію), спеціальних нормативно-правових актах (про медіацію в кримінальних справах, трудових, сімейних справах, у сфері телекомунікацій тощо), у загальному галузевому законодавстві (окремі розділи або норми про медіацію в процесуальних кодексах) [4, с. 230–231].

Наразі закони про медіацію прийнято в таких країнах, як США, Австрія, Велика Британія, Німеччина, Франція, Росія, Болгарія тощо. У загальному галузевому законодавстві медіацію врегульовано, наприклад, у Польщі, Італії, Словенії тощо.

Однією із центральних проблем становлення медіації в Україні є відсутність чіткого розуміння, як саме її повинно бути врегульовано.

Деякі науковці вважають, що для розвитку медіації необхідно лише внести зміни до чинних українських законодавчих актів, оскільки вони вже містять певні норми, які дозволяють альтернативне вирішення спорів. Зокрема, це можливість укладення мирової угоди, передбачена цивільно-процесуальним і господарсько-процесуальним законодавством. Сімейний кодекс України містить норму, відповідно до якої суд вживає заходи щодо примирення подружжя, якщо це не суперечить моральним засадам суспільства. Інститут примирення сторін є і в кримінальному законодавстві. Крім того, важливе значення мають такі закони України: «Про міжнародний комерційний арбітраж», «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», «Про порядок вирішення трудових та колективних спорів», «Про третейські суди» та інші.

Такої думки, зокрема, дотримується Д.В. Проценко, яка стверджує, що медіація в Україні починає діяти, і для цього необхідно забезпечити певні умови, насамперед внести зміни до процесу-

альних нормативно-правових актів для скасування перешкод у проведенні правосудної медіації. Проте необхідно стримати надмірне й завчасне регулювання ще не сформованої галузі, аби не припинити та не обмежити її розвиток [6].

Ми вважаємо, що для розвитку медіації необхідно прийняти спеціальний закон. Перші кроки на цьому шляху вже зроблено.

Так, Указом Президента України від 10.05.2006 р. «Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» серед завдань передбачено створення можливостей для розвитку альтернативних (позасудових) способів розв'язання спорів. З метою розвантаження судів, а також створення умов для стимулювання дешевших і менш формалізованих способів врегулювання спорів запропоновано введення медіації [2].

Г.І. Єрьоменко стверджує, що під час впровадження пілотних проектів із медіації в окремих судах в Україні стало зрозуміло, що потрібен закон про медіацію. Закон створював би безпечне середовище для державних службовців, суддів, які підтримують і хочуть рекомендувати сторонам застосувати медіацію як спосіб вирішення їхнього спору. Закон піднімав би рівень довіри до послуги, адже вона визнавалася б державою. Закон вводив би зрозумілі поняття, регламентуючи права й обов'язки учасників правовідносин за участю медіатора, а також створював би певні умови для захисту репутації послуги [3, с. 218].

Верховною Радою України 26.06.2013 р. було розроблено й зареєстровано законопроект «Про медіацію», який визначає правові засади організації та здійснення медіації й діяльності медіаторів в Україні. Слід наголосити, що це вже не перший законопроект, розроблений у цьому напрямі, однак попередні спроби не мали успіху.

Саме визначення медіації в законопроекті не містить жодних новел і визначає медіацію як процедуру аль-

тернативного, добровільного врегулювання спорів, вирішення конфліктів шляхом ведення переговорів між сторонами конфлікту (спору) за допомогою одного або декількох медіаторів (посередників) із метою досягнення сторонами взаємоприйняттого рішення про врегулювання конфлікту (спору) або усунення спричиненої конфліктом (спором) шкоди.

І якщо до цього положення не виникає жодних запитань, то щодо сфери застосування медіації серед науковців і практиків тривалий час точаться дискусії. Нормою законопроекту передбачено, що медіація поширюється на цивільні, господарські, адміністративні, трудові, сімейні конфлікти (спори), а також на кримінальні справи у випадках, передбачених чинним законодавством. Ми вважаємо, що недоцільно обмежувати медіацію певною сферою застосування, оскільки конфлікти можуть виникати будь-де, а медіація є надійним способом їх вирішення.

Основним у процедурі медіації є дотримання її принципів, які, власне, і забезпечують її результативність, ефективність і можливість застосування на практиці. Якщо врегулювати законодавчо певні питання, не відштовхуючись від принципів медіації або порушуючи їх, ми матимемо формальний документ, що не зможе забезпечувати її впровадження в Україні, а навпаки, ускладнюватиме та бюрократизуватиме цей процес.

Медіація проводиться за взаємною згодою сторін на підставі принципів добровільної участі, рівності, самовизначення й співробітництва сторін медіації, незалежності, нейтральності та толерантності медіатора, конфіденційності інформації щодо медіації.

Медіатор несе відповідальність за порушення вимог законодавства про медіацію у визначеному законом порядку. Однак таке положення потребує конкретизації, оскільки не зрозуміло, до якого виду відповідальності може притягуватися медіатор. Такими видами, зокрема, може бути дисциплінарна й цивіль-

но-правова відповідальність у випадку заподіяння медіатором певної шкоди.

Медіатором може бути фізична особа, яка досягла 21 року та пройшла спеціальну підготовку за напрямом «Медіація» в Україні або за її межами. Медіатор, який здійснює медіаторську діяльність індивідуально, є самозайнятною особою. Медіатором не може бути особа, яка визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною, має непогашену чи незняту в установленому порядку судимість або ж звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги, вчинення корупційного правопорушення (протягом одного року з дня такого звільнення) [1].

Слід погодитися з представниками «Українського центру порозуміння», які вказують, що посередником може бути фахівець, особа, яка має певний досвід примирювальної роботи та є авторитетом для сторін, оскільки медіатор є чи не найважливішим суб'єктом у проведенні медіаційної процедури. Він, виступаючи посередником у конфлікті сторін, створює атмосферу конструктивної співпраці та дбає про коректне ставлення сторін одна до одної. Інтереси медіатора не пов'язані з предметом спору. Медіатор як незалежна третя сторона контролює процес, сприяє реалістичній оцінці ситуації сторонами, прийняттю адекватного рішення тощо. Дотримуючись принципу безсторонності, медіатор уникає особистих коментарів або суджень щодо учасників, їхньої відповідної участі в процесі медіації або обґрунтованості їхніх позицій [5, с. 156].

Вважаємо, що у віці 21 року особа не може набути достатніх професійних навичок для здійснення процедури медіації, адже для цього необхідний досвід роботи у сфері права, відповідні моральні й ділові якості, певні психологічні вміння, щоб допомогти сторонам знайти порозуміння. Законопроектом не встановлено також вимог щодо наявності вищої освіти.

Недосконалими й такими, що потребують подальшого доопрацювання, є також положення законопроекту щодо сертифікації медіаторів і правил професійної етики. Не зрозуміло, де саме особи, які бажають стати медіаторами, повинні проходити підготовку.

Крім того, процес медіації та діяльність медіаторів повинні контролюватися з боку певних установ, і ця діяльність не може здійснюватися безсистемно.

У пояснювальній записці до законопроекту України «Про медіацію» вказано, що законодавче закріплення процедури медіації сприятиме вдосконаленню в Україні механізмів захисту прав людини й громадянина, впровадженню та застосуванню на практиці європейських стандартів і норм міжнародного права. Адже окреслення перспектив удосконалення українського законодавства на основі вивчення тенденцій розвитку сучасного міжнародного права й зарубіжного законодавства в контексті посиленних інтеграційних процесів є одним із пріоритетних завдань нашої держави.

Зауважимо, що в цьому напрямі зроблено також перші практичні кроки. Так, у межах програми «Прозорість та ефективність судової системи» між Радою Європи та головами Господарського суду м. Києва, Вінницького апеляційного адміністративного суду, Донецького апеляційного адміністративного суду та Білоцерківського міжрайонного суду ухвалено домовленості про добровільне застосування процедури медіації в цих судах. Можна припустити, що українці, навіть прийнявши прогресивні закони, не зможуть їх застосувати, доки такі пілотні проекти не продемонструють свою ефективність. 36 українців уже пройшли підготовку в Центрі ефективного розв'язання спорів і конфліктів у Великій Британії, із них 7 акредитовані в цій країні як медіатори. Отже, Україна має можливості для впровадження й розвитку медіації [8, с. 12].

Таким чином, інститут медіації потребує подальшого вдосконален-

ня, зокрема, із цією метою необхідно прийняти закон про медіацію, який визначатиме правові засади здійснення медіації й діяльності медіаторів в Україні; підняти рівень довіри до медіації шляхом наочної демонстрації її переваг, зокрема ефективності, швидкості та економічності; доопрацювати положення, що стосуються вимог до особи, яка бажає стати медіатором, відповідальності медіаторів та їх сертифікації.

Ключові слова: альтернативні способи вирішення спорів, медіація, медіатор, нормативно-правове забезпечення медіації.

У статті досліджується медіація як один з альтернативних способів вирішення правових конфліктів. Визначено підґрунтя нормативно-правового регулювання медіації в Україні, запропоновано ідеї щодо його вдосконалення.

В статье исследуется медиация как один из альтернативных способов разрешения правовых конфликтов. Определены основы нормативно-правового регулирования медиации в Украине, предложены идеи по его совершенствованию.

The article examines mediation as one of the alternative methods of solving legal conflicts. Defined framework of legal regulation of mediation in Ukraine, offered ideas for improvement.

Література

1. Про медіацію : проект Закону України № 2425а від 26.06.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47637.
2. Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів : Указ Президента України № 361/2006 від 10.05.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.
3. Єрмоєнко Г. Про проект закону «Про медіацію в Україні» / Г. Єрмоєнко,

А. Комбікова // *Право України*. – 2011. – № 11–12. – С. 217–220.

4. Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах / Т. Кисельова // *Право України*. – 2011. – № 11–12. – С. 225–236.

5. Лисенко О.М. Посередництво (медіація) як ефективна технологія розв'язання конфліктів за участю третьої сторони / О.М. Лисенко // *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. – 1998. – № 4. – С. 154–158.

6. Проценко Д.В. Медіація в Україні зайшла, і це – факт. Тепер їй треба дати можливість проявитися / Д.В. Проценко // *Юридична газета*. – 2008. – № 6(141). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.yur-gazeta.com/article/1496>.

7. Санченко А. Медіація як демократичний й ефективний спосіб вирішення спорів: європейські норми і досвід та українська перспектива / А. Санченко // *Голос України*. – 2010. – № 204. – С. 12–13.

